

Юрій Ясіновський

ОЛЕКСАНДРИ ЦАЛАЙ-ЯКИМЕНКО — 80!

27 березня цього року виповнилося 80 літ від дня народження доктора мистецтвознавства, професора кафедри музичної медієвістики, члена Національної спілки композиторів України, Дійсного члена НТШ Олександри Сергіївни Цалай-Якименко. Попри різнобічну діяльність на ниві музичного мистецтва – навчально-педагогічну, критично-публіцистичну, редакторську, організаційну, виконавську, дослідницьку – наукова праця стала головним осердям усього її свідомого життя.

Народилася Леся Цалай 1932 року у місті Лубнах на Полтавщині під час Голодомору та в його епіцентрі. Обоє батьків мали вищу освіту – батько закінчив Московський інженерно-технологічний інститут, а мати – Київський університеті, де її професорами на філологічному факультеті були Сергій Єфремов, Микола Зеров, а однокурсником – відомий перекладач Григорій Кочур. 1940 року батьки переїхали до Львова і з цим містом була пов'язана основна частина життєвого шляху Олександри Цалай-Якименко. Тут вона почала ходити до школи, навчалася у Музичному училищі, Університеті (два роки на фізико-математичному факультеті), а пізніше остаточно обрала свій фах – музика і музикознавство (закінчила консерваторію за двома спеціальностями – фортеп'яні і музикознавство).

Потім навчання в аспірантурі при Київській консерваторії, де написала й захистила блискучу дисертацію про інтєпретацію Шевченкового «Заповіту» у музиці (серед її опонентів була незабутня Михайлина Коцюбинська).

Ще в консерваторії під керівництвом проф. Станіслава Людкевича Олександра виявила унікальні теоретичні знання, особливу працьовитість і виняткову спрямованість у досягненні поставленої мети. Вже у дипломній праці про Симфонію невідомого автора з початку XIX ст., загальнозваної як Овсяннико-Куликовського, проявилися її наукові здібності, а праця з проф. Людкевичем збагатила не лише музикознавчий кругозір, але й сформувала наукову методологію і розуміння музики як особливого виду мистецтва, що безсумнівно стало головною причиною подальших наукових успіхів.

Повернувшись до Львова, починає викладати в консерваторії, швидко здобуває високий викладацький і науковий авторитет. Особливо яскравим став курс аналізу музичних форм, викладання якого вражало не лише студентів, але й професорів і то не лише у рідному місті. Одночасно за порадою незабутніх Віри Свенціцької та Ярослава Ісаєвича із великим здивуванням і захопленням

відкриває для себе давні обрії української музики – Микола Ділецький, музично-теоретична думка барокової доби, церковна монодія (ірмолійний спів).

Та настали "холодні часи" політичних репресій, які зачепили й Олександру Сергіївну. У розквіті творчих сил змушена покинути консерваторію, переїжджає до Києва й працює редактором видавництва "Музична Україна". Та наукову працю не покидає й завзято працює над матеріалами Київської школи музики XVII ст., яка побачила світ щойно 2002 року у Львові у видавництві НТШ. Поступово визріває думка практичного втілення минулого освітньо-педагогічного досвіду у сучасну музичну педагогіку. Їде працювати у Мар'янівську музичну школу під Києвом, де народився славетний український тенор Іван Козловський. За його підтримки, а також інших відомих музикантів (наприклад, Святослава Ріхтера) Мар'янівка стає важливим центром запровадження нових методів навчання дітей музики й співу. І ось мар'янівський дитячий хор і солісти на сцені Великого театру у Москві співають з самим Іваном Семеновичом.

Потім була музична школа в Долині на Прикарпатті, в тій самій Долині, де за 15 літ до Олександри Сергіївни народився (і теж у березні!) Мирослав Антонович, дійсний член НТШ, диригент і оперний співак, дослідник української церковної музики і передовсім ірмолійного співу. В середині 90-х років вони зустрілися й справили одне на одного дуже велике враження. Обоє високі, стрункі, красиві, темпераментні і в однаковій мірі безмежно віддані українській справі – Мирослав Антонович в Голландії, Олександра Цалай в Україні.

З середини 90-их років Олександра Сергіївна знову у Львові. Поновлює працю у консерваторії (правда, не без труднощів), і лише здичедована постава ректорів, спершу Марії Крушельницької, а потім Ігора Пилатюка дали можливість не лише отримати давно належні регалії викладацької та наукової праці (звання доцента, професора, захистити докторську дисертацію), але й поглибити й завершити багато своїх наукових праць. У Музикознавчих томах *Записок НТШ* друкуються її дуже цінні наукові праці, виходять окремі книги – *Духовні співи давньої України* (2000), *Київська школа музики XVII століття* (2002). У співпраці з Олександром Цалай-Якименко і завдяки її високому педагогічному й науковому авторитету в консерваторії створюється кафедра музичної україністики та медієвістики, на якій вона успішно працює до сьогодні.

У науковій праці насамперед слід відзначити глибоке осмислення методологічних засад науково-дослідної праці як праці наукової: струнка логіка наукових теорій, чіткість викладу, міцна опора на попередні здобутки і висновки, широкі аналогії з суміжними науковими дисциплінами, апеляція до наукових конструкцій математично-природничих наук. І все це без грімкого наукового пафосу і термінологічної забави. Досконалість в усьому, прискіпливість у найменших деталях, гострота спостережень, винятковий музично-аналітичний метод, спрямований на розкриття таїни музично-образного змісту, є головними у її науковій методології пізнання музики як одного з найвищих проявів людського духу.

Олександра Сергіївна розуміє музикознавство у широкому гуманітарному контексті: власне історія, мистецтвознавство, філологія, естетика. Тут обирає такі

важливі складники як постійна еволюція мистецтва та його історична зумовленість, взаємодія різних сторін творчої діяльності суб'єкта, високі етичні чинники мистецтва. А домінантою в усіх цих взаємодіях і перехрещеннях, стрімкому розвитку і стагнації уміє виявити найістотніше, найважливіше, що забезпечує тяглість та неперервність музичного феномену рідного народу.

Єдність історичного й теоретичного методів є головною ознакою високої якості вивчення музичного мистецтва. Досліджуючи певне музичне явище, всесторонньо аналізує його музичні складники, вписуючи його у певний історичний контекст. У результаті відбувається дифузія від часткового, конкретного й теоретично осмисленого, через широкі історичні паралелі і контексти до побудови стрункої теоретичної концепції — ідеал, який був підвладний хіба що таким велетням музикознавства як Ріман чи Асаф'єв.

Тематика наукових зацікавлень О. Цалай-Якименко охоплює насамперед давню українську музику: теоретична думка ранньомодерної України, музична освіта і педагогіка, Микола Ділецький, партесний спів, церковна монодія. А ще доба раннього класицизму в Україні: Березовський, Бортнянський, Симфонія невідомого автора. Особливою темою Олександри Сергіївни стала музикальність поезії Шевченка, яка піднесла досить усталену тему «Шевченко і музика» на небувало нові висоти: природа Шевченкової поетики, а особливо значущі народно-національні теми Поета позначені як феномен осягнення через найглибшу сутність національного музичного мислення. Тож обрані наукові проблеми були і є надзвичайно актуальними і завжди торкаються найглибших основ рідної культури.

Талант Олександри Цалай-Якименко як науковця зростав у тісній співпраці з Великими – чи то музикознавці і музиканти, чи представники інших гуманітарних наук. Це академіки Іван Крип'якевич, Ярослав Ісаєвич, Василь Німчук, Дмитро Ліхачов, а ще плеяда блискучих науковців як-от Ярослав Дашкевич і Леонід Махновець, Віра Свенціцька і Володимир Овсійчук, Орест Мацюк і Олег Купчинський, Ліда Коць-Григорчук і Уляна Єдлінська, Володимир Кречотень та Ілля Кудрявцев, Дмитро Ліхачов та багато-багато інших. У музиці і музикознавстві найперше місце належить Вчителю, наставникові і порадинові Станіславу Людкевичу. Олександра Сергіївна також тісно співпрацювала і була поціновувана такими визначними особистостями як Онисія Шреєр-Ткаченко, Надія Горюхіна, Микола Гордійчук, Іван Ляшенко, Арсеній Котляревський, Ніна Герасимова-Персидська, Сергій Скребков, Анатолій Дмитрієв, Юрій Холопов. Серед музикантів її особливо заохочували й підтримували Анатолій Кос-Анатольський та Іван Козловський. У спілкуванні з Великими формувалися основні наукові засади Олександри Цалай-Якименко: правда, глибина аналітичних спостережень, широта висновків, переконливість й глибока аргументація наукових результатів. Великим з Великими – великі наукові осягнення.

